

<https://doi.org/10.5559/di.26.2.08>

Isabell Lorey
STATE OF INSECURITY
Government
of the Precarious

Verso, London, 2015., 148 str.

Knjiga Isabell Lorey: *State of Insecurity. Government of the Precarious* prvi je put objavljena na njemačkom jeziku 2012. godine. Do danas je knjiga doživjela već drugo izdanje na njemačkom jeziku, 2015. godine prevedena je na engleski, a 2016. na španjolski, nizozemski i turski. Sastoji se od Uvoda i sedam poglavlja nakon kojih slijede bibliografija i indeks. Predgovor knjizi napisala je Judith Butler, koja već u prvoj rečenici napominje da se radi o važnom doprinosu razumijevanju današnjega povijesnog trenutka u kojem Isabell Lorey detektira prekarnost kao novi modus upravljanja populacijom i kao neizbježno stanje svakoga građana u neoliberalno organiziranom društvu, ali i kao stanje koje otvara nove mogućnosti emancipacije.

U prvim rečenicama uvodnoga poglavlja Lorey razbija mnoge predrasude i predodžbe o tome što i kako moderna država čini za svoje građane. Dok u javnom diskursu, pa i u osobnim fantazijama, građani državu zamišljaju u starom levijatanskom modelu suverenosti i predstavničke demokracije ili kroz model države blagostanja, gdje se poslušnost razmjenjuje za sigurnost i zaštitu, Lorey – temeljeći svoju teoriju na Foucaultovu konceptu moći kao afirmativne i produktivne – postulira da je prekarnost danas ne samo prisutna u svim,

pa čak i najbogatijim zemljama Europe, nego se i proizvodi kako bi postala "sredstvo upravljanja i osnova za kapitalističku akumulaciju koja služi društvenoj regulaciji i kontroli". Neoliberalno upravljanje izvodi se uglavnom "preko društvene nesigurnosti, provodeći minimalno osiguranje uz istovremeni rast nestabilnosti", a prava koja je podrazumijevala država blagostanja rastaču se i remodeliraju u novi oblik vladanja za koji se tvrdi *da nema alternative*, primjećuje autorica. Danas uspješnu vladavinu čini upravo dobro balansiranje granicom prekarnosti građana. Lorey nas poziva da u tim novim uvjetima uvidimo i razumijemo kako bivamo upravljani kroz prekarnost te da unutar takva sustava pronademo pukotine koje će nam omogućiti otpor i emancipaciju.

S neoliberalnim restrukturiranjem društvene sigurnosti i rastom kratkoročnih i nesigurnih tipova zapošljavanja nestale su mogućnosti kolektivnog organiziranja radnika, a nastaju novi oblici individualizacije, kojima se ne mogu braniti zajednički interesi radnika. Lorey se pita kako nove prakse organiziranja mogu nadjačati te nove oblike individualizacije? To je, prema Lorey, moguće ako se prekarnost prestane gledati kao prijetnja svakom pojedincu i ako se široko polje nesigurnosti života zajedno s trenutačnim funkcijama dominacije i osiguranja i osobnim iskustvima prekarnosti uzmu kao polazište za političke borbe. Autorica misli da nije samo polje rada mjesto stvaranja prekarnosti nego je čitav život prekaran, a svi koji žive prekarnost toliko su različiti i raspršeni da njihova brojnost i raznolikost u krajnosti predstavljaju priliku za nove oblike političke mobilizacije. Primjer toga jesu MayDay pokreti, kojima nije bio cilj predstavljati prekarne subjekte kroz stvaranje zajedničkog identiteta nego isprobati nove nerepresentacijske prakse koje su nastale kroz te pokrete i nastavile se razvijati u blokadama sveučilišta i u Occupy pokretima koji su "inzistirali na demokraciji izvan reprezentacije".

Lorey razlikuje tri dimenzije prekarnosti koje se međusobno isprepleću, pa su prva dva poglavlja knjige posvećena njihovu detaljnijem razrađivanju.

Prva je *socioontološka* dimenzija (koju autorica naziva 'precariousness' ili 'egzistencijalna prekarnost'), po kojoj su svi životi prekarni jer su međusobno ovisni i neautonomni, a nikada se ne mogu potpuno zaštititi, nego ovise o društvenim mrežama, društvenosti i brizi. Budući da je relacijska, tu prekarnost dijele sva živa bića, ali ne u jednakoj mjeri, nego ovisno o historijskim i geografskim okolnostima.

Spoznaja o neizbježnosti prekarnosti proizvela je ideju da život moramo i možemo zakonski potpuno zaštititi i osigurati. Lorey, koja se poziva na Judith Butler, kaže da je to fantazija koja nema uporište u stvarnosti. Živa tijela, iako trebaju zaštitu, u stvarnosti je nikada potpuno ne mogu dobiti jer su "neprestano izložena društvenim i političkim okolnostima pod kojima život (p)ostaje prekaran". Parafrazirajući Judith Butler, Lorey objašnjava: "upravo zato što se svako biće osjeća potencijalno ugroženo od drugoga bića, koje je po definiciji također prekarno, stvaraju se forme dominacije" i hijerarhizacija prekarnosti. Tako je druga dimenzija prekarnosti (nazvana 'precarity') *strukturna* i predstavlja nesigurnost koja je nastala zbog raznih odnosa dominacije koji se stvaraju na osnovi roda, rasa, etniciteta, klase, seksualnosti, nacionalnosti itd. Dominacija "izvrće egzistencijalnu prekarnost u anksioznost prema drugima koji nam čine nažao, koje trebamo preventivno udaljiti ili čak uništiti kako bismo zaštitili one koji su ugroženi".

Treća dimenzija prekarnosti jest *governmentalna* prekarnost, koja se odnosi na oblik upravljanja u demokratskim kapi-

talističkim društvima i na upravljive biopolitičke subjektivacije koje stvara. Za razumijevanje ove dimenzije Lorey smatra važnim pozvati se na Foucaultov koncept *governmentalnosti* kao "strukturnog isprepletanja između vlade i tehnika sebeupravljanja u modernim zapadnjačkim društvima". S razvojem industrije u 18. stoljeću i dominacijom buržoazije i liberalizma, prvi put u žarište moći države ulazi populacija. Snaga države od tada ovisi o dobrobiti, zdravlju i zadovoljstvu njezinih građana, pa se u skladu s time mijenjaju i metode upravljanja populacijom. "Liberalizam je osigurao ekonomski i politički okvir za biopolitiku, baš kao što je biopolitika postala nezaobilazan element u razvoju kapitalizma", objašnjava Lorey. Zbog velike važnosti koju u jačanju države ima zdravlje njezinih građana, nov način upravljanja temelji se na uspostavljanju *normativnosti*, koja će osigurati lakše praćenje fizičkoga i zdravstvenoga stanja populacije. Uz normativnost, biopolitički modeli upravljanja promoviraju *život* i važnost *brige za sebe*, što je rezultiralo poslušnim *samodiscipliniranjem* i samoupravljanjem građanstva. Tome je pridonio i jaka *individualizacija* karakteristična za liberalno upravljanje. Individualizacija je podrazumijevala da je zapadnjački čovjek morao naučiti utjecati na svoju vlastitu socioontološku dimenziju prekarnosti i razviti takav odnos prema sebi koji će mu omogućiti da je oblikuje, odnosno što više reducira. Preuzimajući svu odgovornost za svoju prekarnost na sebe, zapadnjački čovjek istodobno *gubi veze* koje je imao s drugima i omogućuje *stvaranje relacijskih razlika* između sebe i drugih. Time su stvoreni "strukturni uvjeti za normativno društvo", primjećuje Lorey.

Razvijajući koncept *governmentalnosti* na Foucaultovoj ideji *governmentalnosti*, Lorey na kraju poglavlja upozorava na moment koji nedostaje kod Foucaulta, a koji je bitan za razumijevanje današnje prekarnosti. Po njezinu mišljenju, "u vrijeme države blagostanja liberalna *governmentalnost* temelji se na višestrukim

oblicima prekarnosti i nejednakosti kroz *obilježavanje drugoga* – svi oni koji nisu ispunjavali normu i normalizaciju nametnutu od slobodnoga, suvereno buržujkoga, bijeloga (i muškoga) subjekta zajedno s njegovim pratećim odnosima vlasništva i svi oni koji su smatrani prijetnjom toj normi, bili su prekarni".

U trećem poglavlju Lorey razvija tu ideju kroz debatu s Robertom Castelom i njegovim viđenjem prekarnosti kao isključivo negativne pojave i prijetnje u državi blagostanja. Ako prekarnost shvaćamo samo kao prijetnju, odnosno kao nešto što stoji nasuprot normi i sigurnosti, onda ona ostaje samo u formi devijacije i ne može biti dio procesa normalizacije, smatra Lorey. Da bi objasnila kako prekarnost legitimizira i osigurava odnose dominacije kroz normalizaciju, Lorey uvodi pojam *biopolitičke imunizacije*. Biopolitičkom se imunizacijom iz društvenog izdvaja neki višak, neko "zlo" koje čuči u njegovoj nutri, a koje se mora izdvojiti kako bi se zaštitila zajednica. To se "zlo" najprije smješta na margine društva, a zatim se dijeli na dio koji se može integrirati u društvo i na ostatak koji je poguban za društvo i koji treba potpuno isključiti.

U nastavku Lorey detaljnije objašnjava kako prekarnost kao predmet upravljanja populacijom funkcionira u neoliberalnom društvu u odnosu na liberalno, fordističko razdoblje. Biopolitička imunizacija regulira se primjenom tehnika minimalističke države i samoregulirajuće snage tržišta. Te tehnike omogućuju neoliberalnoj politici da djeluje unutar institucija i da ih odvrća od stvaranja društvenih mjera zaštite i sigurnosti u stvaranje društvene nesigurnosti. Dok je na primjer u državi blagostanja muškarac bio pod dru-

štveno-političkom potporom i zaštitom, a sigurnost žene i djece ovisna o njegovoj zaštiti, što je stvaralo tip normalnosti koji je osiguravao neksus između rada, obitelji i nacije, danas to više nije tako. U neoliberalnim društvima vođenima kapitalističkom logikom prekarnost kao novi tip normalnosti podrazumijeva i nove oblike nejednakosti i upravljanje na temelju tih nejednakosti koje se *nadmeću*: na ekonomskoj razini postavljaju se univerzalne i standardizirane jedinice kojima se mjeri i broji učinkovitost svakoga pojedinca (što Lorey zove 'modularizacija'), a koje se povezuju s kvalitativnim razlikama u tijelima, akcijama i afektima koje ta tijela moraju proizvesti u kompetitivnom nadmetanju s drugima (tzv. 'moduliranje'). Danas se to sebeupravljajuće moduliranje vidi prije svega u servilnosti, podređivanju i poslušnosti te nadmetanju s takvima istima. Lorey naziva te tehnike sebeupravljanja "*sebeprekarizacija*", u kojoj se uvjeti života i rada stavljaju u odnos prema određenoj ekonomiziranoj mjeri, poput izvrsnosti ili evaluacije u obrazovanju. Takve mjere pretpostavljaju nejednakosti i stvaraju uvjete za izrabljivanje i nasilje, koje i proizvode, zaključuje Lorey parafrazirajući Angelu Mitropoulos.

Zato u neoliberalnom društvu *granica između privatnog i javnog* postaje sve zamućenija, proizvodnja postaje društvena na nove načine i više nije ograničena na mjesto i vrijeme rada, nego se proteže izvan njih, što i rad i društveni život čini prekarnima, postulira Lorey na početku petoga poglavlja. Novi hegemonijski načini proizvodnje podrazumijevaju nadmetanje i konkurentnost raznih oblika života – kolektivne i individualne, privatne i javne. Svaka osoba sva svoja iskustva nastoji povezati s proizvodnim procesom, pa rad postaje predstavljanje *osobnih vještina* u javnom prostoru. Stoga Lorey s opravdanjem propitkuje granice političkoga djelovanja u neoliberalnom poretku. Ako je rad ušao u prostor javnoga, što je u tom slučaju s političkim djelovanjem, koje je ranije pripadalo javnoj sferi i području vještina?

Odgovor na to pitanje autorica nudi tumačenjem političkoga kod Hanne Arendt. Ona političko djelovanje uspoređuje s performativnom umjetnosti, jer politički aktivna osoba, jednako kao i umjetnički virtuoz, treba svoju publiku i javno organizirani prostor da bi pokazala svoje umijeće. Stoga je, misli Arendt, "sve što se dogodi u javnoj sferi političko po definiciji, čak i ako nije direktan rezultat neke akcije", pa je i svako osobno umijeće intrinzično političko i potencijalno mjesto pojave slobode, zaključuje Lorey. Za Arendt nema slobode bez politike, a politička sloboda odvojena je od privatne sfere (oikosa) i od aktivnosti vezanih uz održavanje života. Tek kada čovjek napusti polje privatnoga, koje je polje sigurnosti, i uđe u polje političkoga, koje je polje slobode, on postaje slobodan. No biti slobodan znači biti spreman riskirati vlastiti život. Iako Lorey upozorava da s ovakvom podjelom između privatnoga i javnoga Arendt reproducira liberalnu i rodnu separaciju tih dviju sfera, ona preuzima od Hanne Arendt ideju da se "politička sloboda ne može odvojiti od nesigurnosti i opasnosti života", odnosno da je "politička sloboda povezana s nepredvidljivim, s nesigurnosti i rizikom".

Iako današnji radnik i njegova umješnost uvelike sliče političkom djelovanju građanina klasičnog razdoblja, to ipak, prema Lorey, ne znači da se u neoliberalnom poretku ekonomija i politika podudaraju. Danas su tehnike sebeupravljanja uglavnom stavljene u službu ekonomskoga vrednovanja, pa rad postaje "univerzalni sužnjački rad", odnosno čin podređivanja uvjetovan strahom. Takva servilna virtuoznost onemogućuje zajedničku političku akciju jer je usredotočena na samu sebe, na borbu za preživljavanje pojedinca. No

upravo zbog današnjega stanja u kojem način proizvodnje i života zahtijevaju političku virtuoznost prekarnosti – u smislu sposobnosti upravljanja nepredvidljivim, nesigurnošću i rizikom – ono ima politički potencijal i omogućuje zajedničko djelovanje, zaključuje Lorey.

Zadnja dva poglavlja knjige Lorey posvećuje propitkivanju mogućnosti političke akcije i emancipacije u neoliberalnom društvu, koje je pojedince dovelo u poziciju servilnoga sebeupravljanja. Pozivajući se na Judith Butler, autorica se zalaže za ideju da se prekarnost počne promatrati kao afirmativni temelj za političko djelovanje. Kao primjer udruživanja kroz prekarnost Isabell Lorey navodi španjolsku aktivističku grupu *Precarias a la deriva*, članovi koje ne traže zajednički identitet koji bi ih sve ujedinio, nego nastoje izmisliti "zajedničke pojmove" u Spinozinu smislu riječi, a koji nastaju afektivnim povezivanjem njihovih tijela u onome što im je zajedničko. Tako članove *Precarias* povezuje zajednički pojam *cuidadanía*, oni se opisuju kao "zajednica brižnosti" u kojoj su članovi afektivno povezani brižnošću iz koje zatim politički djeluju. "Polazeći od svoje prekarne egzistencije, članovi ove grupe u svojim susretima i afektivnim doživljajima s drugim prekarnim osobama nastoje razbiti izolaciju i individualizaciju u koju su upali i oni sami i oni s kojima se susreću". Takvim djelovanjem oni kreiraju nove lingvističko-afektivne teritorijalnosti kao nova potencijalna mjesta političkoga djelovanja i emancipacije, objašnjava Lorey. To znači i udaljavanje "od dominantnoga modela koji nas uči da smo ograničeni i ugroženi od drugih, i od preventivne brige za samog sebe, u smjeru *cuidadanía*, zajednice brižnosti, u kojoj se naš odnos s drugima ne narušava nego gleda kao fundamentalan". Još jedan mogući oblik otpora Lorey vidi u onome što Hannah Arendt naziva "freedom to leave", slobodom da napustimo, a što Paolo Virno konceptualizira kao egzodus. Za njega pokret egzodusa podrazumijeva "masovno odvajanje od države kako bi se ustanovila

javna sfera kojom ne upravlja država i kako bi se postigli radikalno novi oblici demokracije". "Egzodus iz neoliberalne governmentálnosti nastaje iz odbijanja sebe-upravljanja koje se može kapitalizirati" te iz odbijanja servilne virtuoznosti i okretanja ponašanju koje iskušava nove oblike življenja i neposlušnosti, zaključuje na kraju Isabell Lorey.

Sanja Đurin

<https://doi.org/10.5559/di.26.2.09>

**John Hogan i
Michael Howlett (Ur.)
POLICY PARADIGMS IN
THEORY AND PRACTICE
Discourses, Ideas and
Anomalies in Public
Policy Dynamics**

Palgrave Macmillan, Basingstoke i New York, 2015., 325 str.

Na poprilično složan i zahtijevan, ali hvaljevrijedan, pothvat odvažili su se John Hogan i Michael Howlett kada su došli na ideju o izdavanju zbornika radova koji bi pokušao adresirati koncept paradigmi javnih politika. Javne politike predstavljaju jednu od temeljnih grana političke znanosti, koja u svoje područje istraživanja stavlja rješavanje kolektivnih društvenih problema te donošenja odluka u resorima vlasti. Hogan i Howlett, u tom pogledu, paradigme javnih politika žele detaljnije obraditi u okvirima dinamike kreiranja i promjena javnih politika.

John Hogan je predavač političke znanosti na Dublinskom institutu za teh-

nologiju (Irska), dok je Michael Howlett, izrazito popularan politolog u grani javnih politika, zaposlen kao profesor na Sveučilištu Simon Fraser (Kanada). Ovo je prvo djelo na kojem su dvojica autora surađivala, a knjiga je izdana u sklopu šire serije *Studija o političkoj ekonomiji javnih politika* izdavača Palgrave Macmillana, koja je već iznjedrila nekoliko dobro prihvaćenih djela, poput *The Political Process of Policymaking* (2014) francuskoga politologa Phillippea Zittouna. Sadržajno, knjigu su urednici podijelili na tri tematske cjeline koje okupljaju 14 radova na kojima je radilo 20 autora. Prije samoga prikaza radova valja istaknuti kako je najveći doprinos u proučavanju paradigmi javnih politika dao Peter Hall (Harvard), koji je 1993. objavio kapitalan rad *Policy Paradigms, Social Learning, and the State* koji se rabi kao polazište u gotovo svim radovima zbornika. Ovaj rad donosi sažeti prikaz prvih dviju cjelina, odnosno prvih 10 članaka, koji se najviše bave teorijskim promišljanjem paradigmi.

Prva tematska cjelina donosi četiri rada, od kojih prvi služi kao uvod u djelo, a napisali su ga urednici Hogan i Howlett. Urednici napominju kako djelo pristupa konceptu paradigmi iz okvira promjene javnih politika, koji je svoja teorijska utopišta pronašao u mnogim konceptima – od onih klasičnijih, poput inkrementalizma, do suvremenijih, kao što su isprekidana ravnoteža i zagovaračke koalicije. Zbog toga su se stvorila različita gledišta na koncept paradigmi, i to zato što je njihov temelj u idejama koje, primjerice, prethodno spomenute teorije različito tumače. Ideje za urednike predstavljaju ključni moment paradigmi zbog njihove mogućnosti da dovedu politike do njihovih promjena, ali i stabilnosti.

Tako u drugom radu Matt Wilder argumentira da je koncept paradigmi prisutan u teorijama procesa stvaranja javnih politika, ali da on nije na primjeren način integriran, što je stvaralo poteškoće u njegovoj primjeni. Stoga autor operacionalizira koncept paradigmi. Sažetim i kritičkim pregledom radova najvažnijih au-